

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 15. novembra 1854.

List 91.

Zakaj tekne sadnemu drevju pušati?

Iz časopisa Berolinskih vertnarjev.

(Konec.)

Drevju se puša, ako se z ostrim vertnim nožem po vsem deblu od krone do korenin koža do lesa prereže. Rana, ki si jo na deblu naredil po tem risu, se bo zacelila s pomočjo muzge — tedaj se bo preobilna muzga tu v deblu prideržala, veje in mladike bojo namesti obilne rasti potem cvetne popke delale.

Pa nekteri se bojé, da pušanje bi ne slabilo drevesa, ker mu muzga odteka. — Da je to prazen strah, se lahko očitno prepričajo, ako kakošno drevo z mlečnim sokom — postavimo smokvino ali figino drevo podolgoma prerežejo. Če režejo lepo, kakor drevesne nitke podolgoma tekó, bo le malo muzge se izcejalo, če je ris tudi 4 do 6 čevljev dolg. Vsa druga pa je, če deblo počez raniš; tu bo iz pol cola rane veliko več muzge izteklo, (zato slabí olupnik krog in krog debela ali vej (Ringeln) drevje zlo, in mala vejica, če jo odrežeš, ti bo napravila dvakrat ali trikrat večo zgubo muzge. In vendar še ni nobenemu vertnarju na misel prišlo, da bi drevo preveč oslabil, ako mu vejico odreže.

Treba je tedaj, da vsako stvar do dobrega poskušamo in da se ne damo oplahiti le samo po besedah. Deblo ali le kakošno vejo olupiti na okroglo, je dvojna škoda, ker po poprečnih ranah veliko muzge odteka, in se drevesu tudi skorje vzame, — vsega tega se pa ni bati pri pušanju, čeravno več risov podolgoma potegneš.

Zakaj tedaj tekne pušati drevju?

Da drevo zadobi ob pravem času rodovitnost, mora deblo dobro dorasti, in ne, da bi gor v veje preveč muzge dotekalo, deblu pa je primanjkovalo. Ako se pa to vendar zgodi, je skorja večkrat tega kriva, ki tako rekoč premočno oklepa in davi deblo, da se muzga ne more po njegovih sokotokih dostojno precejati.

Ta zaderžek odpravi pušanje na močnih pa tudi na medlih in bolehnih drevesih popolnoma, ako se vertnar le ne bojí, risov potegniti po deblu, kolikor je treba. Če je skorja slaba in suha in drevo medlo, je treba naj manj dvakrat toliko risov potegniti od krone do korenine, kolikor ima drevo pavcov (colov) v okrogu; skor vsacega pol pavca je tu treba en ris potegniti. Pervo leto to še ne bo dosta zdalo, in ker še le drugo leto se bo drevo bolj raztegniti zamoglo, bo treba še enkrat ponavljati pušanje. Če so se risi prvega leta tako terdo zarastli, da jih komaj z nožem prerežeš, nikar se ne boj lanských ran vnovič prerezati, toda le četertinko ali polovico toliko risov potegni kot pred to leto. Včasih je pri zlo oslabljenih drevesih treba še tretje leto ponavljati pušanje.

Pri drevju pa, ki močno in hitro raste, nikar ne narejaj toliko risov, kakor smo za medle

hiravce svetovali, ker sočnost je v zdravih, dobro rejenih drevesih taka, da po vsakem risu se raztegne skorja za pol pavca saksebi, — zato se risi ne smejo preblizo skupej po deblu potegovati, da se skorja potem ne lupi. Pervikrat je dosta, če narediš 4 rise po deblu; čez več mescov ali pa drugo leto znaš ponavljati pušanje.

Če boš tako ravnal, ti bode drevo že večidel tretje leto rodilo.

Ne boj se pušati, ako potreba nanaša, pri nobenem drevju, naj je hruška ali jablana, sploh pri nobenem peškatnem sadju ne. Pri češpljah in češnjah sem se smolotoka bal, pa sem se prepričal, da se ga ni bati. Vendar pri češnjah mi pušanje ni nikoli pomagalo.

Pušal sem jez vsaki čas — od spomladi, ko je začelo drevje zeleneti noter do pozne jeseni. Nikoli si s pušanjem nisem škode napravil, velikrat pa pomagal. Spomlad in pa prva polovica poletja bi utegnila naj bolji čas za pušanje biti. Če se puša 14 dni pred ali 14 dni po kresu, se večkrat primeri, da tisti kebrički, ki se rivčarji imenujejo, pokladajo jajčke v rane, — to pa ni dobro; zato je treba paziti, da se taka zalega odpravi s kertačo in rana z ilovco zamaže. Naj bolje je pa ta čas ne pušati.

Kako globoko naj se reže? Tako, da se skorja skoz in skoz prereže, in ne več; belina (Splint) se ne sme vrezati. Tega se privadi roka po večkratnih skušnjah.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

Č. — 30. dan preteklega mesca so novo osnovane ces. sodnije prve stopnje in pa državne pravdnije na Štajarskem, Krajskem in Koroškem, — na Primorskem pa že 30. sept. t. l. svoje opravila začele, in ravno ta dan so tudi z novo uredbo pravosodnih oblastnij sklenjene postave (zakoni) v teh deželah moč zadobile.

Med temi novimi postavami je red kazenske pravde (Strafprozessordnung), ki je bil s cesarskim patentom od 29. julia 1853 oklican, posebne važnosti in obširnega sežaja; ne bo tedaj od več, ako v „Novicah“, ki so že marsiktero, v vsakdanje življenje segajočo postavo po domače razjasniti si prizadevale, tudi novi red kazenske pravde, sedaj ko je v djanje stopil, ob kratkem razložimo in važniša pravila tega novega reda svojim bravcem povémo, verh tega pa tudi tistih zaukazov omenimo, po katerih je tudi naš domači jezik pred sodnijami nekolikšno veljavo zadobil.

Podlaga za osnovo novega reda kazenske pravde so cesarski sklepi od 31. dec. 1851 in ž njimi ustanovljene „vodila za organiške naprave v kronovinah avstrijskega cesarstva“, ker s temi vodili so bile osnovine čerte djanskega ravnanja po kazenski postavi določene. Vsled teh vodil ima v kazenskih zadevah, ki imajo pred zborne sodnije (Collegialgerichte — Landes- und

Kreisgerichte) priti, zatožba veljati, zatoženemu se ima zagovornik postaviti in končna obravnava ima ustna ali z besedo biti.

V obče (sploh) se je obdržalo v novi napravi več važnih vodil tistega reda kazenske pravde, ki je bil s cesarskim patentom od 17. januarja 1850 vpeljan, zraven pa so se dodali zaukazi, ki so primerjeni stopnji omike vsih narodov našega obširnega cesarstva, kterege glavne pravila so: varnost in enakost pravic vsacega pred postavo, in varnost družbinskega reda. — Vredba zatožbe in zagovarjanja kakor tudi neposredna končna obravnava niso sicer nova naprava v dednih deželah avstrijskega cesarstva, kar hočemo naj poprej s kratkim zgodovinskim ozirom dokazati, in potem o svojem predmetu dalje govoriti.

V starih postavah mnogoverstnih dednih dežel avstrijskih, posebno v Avstriji nad in pod Anižo, na Štajarskem, Krajnskem, Koroškem in Tiroljskem je bilo že bistvo tožbine kazenske obravnave: zatožbe namreč, zagovora in ustne končne obravnave pred vsimi razsojevajočimi sodnijami vpeljana. Tako je postava Maksimilijana I. ¹⁾ za Tiroljsko in nadvojvodstvo avstrijsko nad Anižo ²⁾ določila sestavljanje sodništva iz 12 sodnikov (v Avstriji pod Anižo najmanj iz 6 sodnikov), pred kterimi se je imel zatoženec vselej zaslišati; ukazana pa je bila tudi bramba zatoženca po zagovorniku skozi celi čas kazenske pravde.

Ti zaukazi se nahajajo skor z istimi besedami v postavi za vojvodstvo krajnsko in pridružene gospodstva ³⁾ in s posebno skerblijivostjo in natančnostjo tudi v postavi za Štajarsko ⁴⁾ in v mnogih poznejih. Te podlage nekdanje kazenske pravde so ob veljavo prišle še le pod vlado cesarice Marije Terezije, ker od 1. januarja 1770 je po tako imenovanem zakonu „Theresiana“ ⁵⁾ vpeljana bila prva občna avstrijska kazenska postava in s to je namesti mnogih poprej omenjenih postav zgol preiskavna obravnava postavno moč zadobila, ktera je v naši deželi blizo sto let navadna bila, v bistvenih stvaréh pa tudi v kazenske postave Jožefa II. v letu 1788, in Franca II. v letu 1803 vzeta bila. (Dalje sledi.)

Slovstvine reči.

Od glagolov doveršivnih.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

Le glejmo, kako imata lepo na več mestih Trubar pa Dalmatin prav po staroslovenski glagole nedoveršivne (na drugem mestu v ravno tistem pomenu — da bi tako ne! — pa spet doveršivne). Japel, ki je pisal najpozneje, ima največ doveršivnih. Tako pozabljamo, mislé po tuje ne pa po slovenski, ta razloček, to posebnost glagolov slovanskega čedalje bolj, ter mešamo doveršivne z nedoveršivnimi o enaki pomembni. Pisavci slovenski! roko na serce — pa odgovorite po pravici: ne bi li bili pred nekoliko leti do malega vsi „wir bezeugen“, „wir ermahnen“, „ich beschwöre dich“ itd. na imenovanih mestih poslovenili: „popričamo“, „opomnimo“, „zakolnem te“ itd.?

Da je za hvaljeno rabo tudi slavni naš Miklošič, to pričata I. in II. zvezek berila slov. za vikši

gimnazij. Le v pesmih (starih) se ni dalo vse do zobca popraviti.

Ker je pa hvaljena raba (kakor smo vidili) res tudi staroslovenska in ker v drugih jezikih narodov evropskih, med kterimi Slovani živé, ni v obliki med glagoli doveršivnimi pa nedoveršivnimi nobenega razločka; zato moramo po pameti tudi soditi, da se niso mogli drugi Slovani te posebnosti od nobenega drugega naroda navaditi, da je tedaj edina raba njihova edino prava, izvirajoča iz nature glagolov jezika slovanskega. Prazna je tedaj misel, „da imajo morebiti oni prav, mi pa tudi“.

Kako pa, da bi se bila izvergla ravno ljuba slovensčina? Po moji misli tako-le: Slovenci smo se učili od nekdanj bolj kot drugi Slovani po nedomačem kopitu, vse po nemški, po laški, po latinski, po gerški . . ., samo po slovenski ne. Zato ni vedil izveršivši vse šole nobeden, kdor se ni učil slovnice slovenske iz lastnega nagiba samotež, nič od doveršivne pa nedoveršivne lastnosti glagola slovanskega. Pa če je kdo to tudi vedil, ni vedil zato še tega, kedaj je treba govoriti s to, kedaj pa z uno obliko. Iz prva je govoril ponevedoma prav, kakor se je naučil od matere, terde Slovenke. Ko je še le začel govoriti, ko je znal še bolje po slovenski kot po nemški, — ondaj je nakával celó nemščino na kopito slovensko: „hast du zwei Federn bei sich“ (pri sebi, — menda boljše seboj); „wir haben sich gefreut“ (veselili smo se); „sie sagen (pravijo), dass wird sterben“ (da bo umrl) itd.; učivši se pa v slovnici nemški, da je treba govoriti: „ich mich, du dich; ich mein, du dein“ itd., je mislil, da velja to tudi za jezik slovenski. Zato je govoril poslej: „(ali) imaš dve peresi pri tebi“; „jaz sem zgubil moj (namesto: svoj) klobuk“; „se pové, da umrl bo“, dass er sterben wird) itd. — Vendar ni mogel nikakor še govoriti: „jaz“ me „veselim“ ali „mi nas veselimo“ itd.; pa scasoma se je nekteri privadil tudi temu *). Ker niso v nemščini itd. glagoli doveršivni pa nedoveršivni po podobi različni, zato je pozabljal čedalje bolj, kako se je naučil od matere, pa je začel mešati doveršivne z nedoveršivnimi, kakor mu je prihajalo na jezik.

„Wenn er morgen kommt, so gib ihm das; —“ v tem stavku se veli „kommt“ — pride; slovnice slovenske neučeni Slovenec je menil toraj, da se pravi „kommen“ vselej „priti“, pa je začel govoriti: „der Bruder kommt so eben, brat že pride“ (nam.: „brat že gre“), kakor mu je govorila mati, pa nedavno tudi on, ki je pa zdaj re-vež prepregel ponevedoma). Taka se je godila Slovincu po šolah tudi z drugimi glagoli, postavimo: „wean er bringt (bringen wird); wenn ich dir befehle, so . . .; wenn er dich einladet, so . . .“ to se pravi v teh stavekih prav **) po slovenski: „ako prinese, ako ti zapovem, če te povabi . . .“ Slovenec slovnice slovenske neučen, je začel toraj (ker se pravi v zgornjih in enakih pogojnih stavekih „bringt“ — prinese, „ich sage“ — povém, „er ladet ein“ — povabi), tudi v pravem sed. času govoriti: „ravno ti prinese (namesto nese) nov klobuk“, — „kaj povedo“ (namesto povedajo, pripovedujejo, pravijo)? — „povabim te na „oh-cet“ (namesto: vabim te na svatbo) itd. Po različnih bukvah smo brali celó: „zakaj mi orodje popačiš?“ (namesto pačiš)? — „konji so prek grabna tri ure „skočili“ (namesto skakali); — „J. J. je začel to mesto obzidati (namesto obzidovati). „J. J. v poslednji volji „sporoči“, da . . .“, namesto: „naporo-“

*) Slišal sem na svoje ušesa, tako po slovenski govoriti; bral z lastnimi očmi tudi pismo tako, pa ne slovensko, ampak serbsko — jako učenega, pa po nemški izrejenega sina zdravega naroda serbskega. Tako navadna nedomača misel na posled domačo zadušuje!

**) Zakaj? to bomo slišali pozneje.

¹⁾ Malefiz- und Halsgerichts-Ordnung Maximilians I. vom 30. November 1499 für Tirol. — ²⁾ Landesgerichts-Ordnung ddo. Gmunden 21. Aug. 1514. — ³⁾ Landesgerichts-Ordnung Ferdinands I. ddo. Wien 18. Febr. 1535 für das Herzogthum Krain und die angereiheten Herrschaften. — ⁴⁾ Landt- und Peindlich Gerichts-Ordnung des Fürstenthums Steyer Carl II. auffgerichtet, reformirt und gesetzt im J. 1574. — ⁵⁾ Constitutio criminalis Mariae Theresiae 31. decembris 1768.

f) Slab gospodar ne mara ne za nauke, ne za molitev, ne za Boga; njegov bog je njegov trebuh; dobre gospodarje zaničuje, se jim posmehuje, jim je nevoščljiv, namest da bi jih posnemal in se po njih ravnal.

To je nekersansko, gerdo, živinsko življenje; tako gospodarstvo gré v nič.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Ko je tedaj avstrijska postavodaja z redom kazenske pravde od leta 1850 in s tem od leta 1853, ki je ravno zdaj po vsem našem cesarstvu moč zadobil, zopet vpeljala zatožbo, zagovor in ustno končno obravnavo v kazenskih zadevah, se je tedaj v drugi polovici 19. stoletja le vernila k tistim podlagam kazenske obravnave nazaj, ki so do 18. stoletja v dednih avstrijskih deželah občno veljavo imele, in je po tem takem več tistih imenitnih naprav kazenske pravde na novo ustanovila, ki so že od začetka tega stoletja predmet neprenehane znanstvenega boja med védo in postavodajo, med šolo in življenjem bile.

Če je ravno med redom kazenske pravde od leta 1850 po razpušenih porotnih sodbah in med sedanjo vredbo sodnij v obče nekolikšna enakost, je vendar ta v mnogih zadevah drugačna od une, kar bomo v sledečem razložili, da bojo naši bravci razumeli bistvo sedanjih sodniških obravnavo razločku tistih, ki so pred letom 1848, pa tudi tistih, ki so po kazenskem redu od leta 1850 noter do sedanje dôbe veljavne bile.

Do leta 1848, kakor smo že gori omenili, ni bila kazenska pravda z zatožbo, zagovorom in ustno končno obravnavo navadna; sodnik je bil ob enem tudi zatožnik in zagovornik, ustne končne obravnave ni bilo; — tedaj je sedanja naprava veliko drugačna in se veliko bolj enaci s tisto od leta 1850, s katero so bile porote vpeljane, kakor s poprejšno staro. Vendar so tudi med uno od leta 1850 in med to (sedanjo) od leta 1853 mnogoteri razločki. Važniši so sledeči:

Po redu kazenske pravde od leta 1850 se je kazenska pravda posebno le opirala na zgol zatožno pravilo, to je, začetje kazenske pravde, pozvedba djanja ali dogodbe, zasledovanje obdolženca itd. se je od konca do kraja le godilo na predloge in zatožbo državnega pravdnika (Staatsanwalt). Po sedanjem redu kazenske pravde je pa to zgol zatožno pravilo premenjeno v zatožno sodno ravnanje, tedaj po ti novi postavi zasledujejo kazenske sodnije kaznjive djanja iz službine dolžnosti (§. 2.). Sodnije imajo tedaj pri vsakem djanju, ki je zapadlo kazni (štrafengi), prvo in uvodno preiskavo in pa posebno preiskavo ali preiskavo zoper obdolženo osebo iz službine dolžnosti opravljati, — državni pravdnik ima o ti preiskavi ravnati le preiskavo nagibovati in v obče v vsi kazenski pravdi za to skrbeti, da se vse po postavah ravna in da se vsako odlašanje odvrča; on je tedaj v teku uvodne preiskave le pripomočnik in tako rekoč občujavnik, da gré vse natanko po postavi. Še le po dokončani preiskavi predlaga državni pravdnik zborni sodnij svoje nasvete, in po tem še le sodnja izda ali: sklep, da se pravda ustavi (§. 197.), ali sklep, da se popusti (§. 198.), ali pa sklep zatožbe (§. 200.), kateri se pa more le takrat storiti, kadar se pokaže, da je tisti, ki je bil preiskavi podveržen, kakega določenega hudodelstva ali pregreška pravno obdolžen. Na podlagi tega zatožbnega sklepa predloži sedanji državni pravdnik zatožni spis pri vsih hudodelstvih, na ktere je smert ali saj petletna ječa zažugana; pri tacih djanjih pa, na ktere je manjši kazen

postavljena, zatožbo pri končni obravnavi ustmeno razločuje. (Dalje sledí.)

Starogodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Dostavek k prvemu pretresu v spisu „o Noriku in Noreji“.

Razložil Davorin Terstenjak.

Od unega časa, kar se je marljivost slediteljev stare zgodovine v Indijo obernila, se je začelo deniti v raznih stvaréh, ktere so preje v globoko temo zakrite pred nami bile. Razjasnuje se sedaj občinska znanost različnih starih vér, in česar gerški in latinski bogoslovci niso razumeli in kar so celó krivo razlagali, to razvedrujejo sedaj izhodne dežele. Al treba je razumeti jezik iztočnega duha, — drugače preiskovavec zablodi še v hujšo krivopoti, kakor so zabredli Ciceron, Festus in Varon, gledé na etimologijo rimskih božanstev.

Večidel je basen (mythus) le razvito in v djanstvo prenešeno znamenje (symbol) nastavši na znamenju in po znamenju. Dosti povesti je, ktere niso druga, kakor razlaga in izpeljava znamenj (symbolov), med katerih početkom in izobraženjem že mnogokrat stoletja ležijo. Znamenja so stariše in izvirniše, kakor basni nedoločne slutenja božanstvenega.

Staremu svetu ni bilo mogoče do tiste samostalnosti dospeti, ktera je potrebna za zgodovinsko pregledovanje in razvijanje dotičnih stvari, — manjkalo mu je sposobnosti, da bi se bil ptuje misli prilastil; drugače ne bi učeni možaki, kateri so Aleksandra velikoga sprevaljali, imen vsih novih narodov, s katerim so se na svojih sprevodih soznarili, iz gerškega basnoslovja izpeljevali!

V tih zadevah tedaj stari svet nima izključive postavodajavne oblasti, — preiskovanje mitiškega izraza je naloga našega veka, ker se mi bolje zamoremo, kakor stari klasiki, v misli azijskega sveta zariniti.

Noben rimsk pisatelj se ni podstopil, v okolici Himalaje iskati sedeža svojega Jova; sedanji čas pa izvir rimskega, gerškega, etrurskega itd. basnoslovja iščejo naj bolje učeni in naj veči starinarji v indiškem mitu *).

Sicer še živijo priverženiki tistih strank, kateri se že skoz 300 let bojujete zavoljo „spiritus lenis“ in „spiritus asper“ in kterima je v tem boji ves „spiritus“ odletel; — sicer imamo še nektere branitelje gerškega in latinskega „Urlebena“, vendar vsaki dan bolj zgubljate te stranki svoj upliv, in zmaga bo — resnici! Že se je več ostroumnih preiskovavcov oglasilo, kateri Pelazge izločujejo iz indiške rodbine in njim mesto davajo v semitiški; do jedra resnice bomo prišli, če rečemo, da so v Pelazgih ariški življi s syrofeniškimimi združeni, kakor je to učeni zgodovinar F. Kortüm *) v naj novejšem času v svoji zgodovini gerške dežele javno izustiti se podstopil.

Tako vidimo povsod novo odkrivanje o zgodovini starih narodov, in kar je skoz več sto let nisoka in visoka šola učila, se zametuje v staro šaro. Tedaj se nadjamo tudi mi, da naše preiskave bodo enkrat vseobčo veljavo zadobile, čeravno nas še mnogo pisano gleda, kateri le v Atinjah in še kod drugod iščejo izvir zgodovinske resnice, in v debelih foliantih domačih kronikarjev. Vsaka stvar ima svoje izvire in le tisti zgodovinsko resnico najde, ki ji skuša priti do jedra, in se ne dá motiti od veš, katerih nikjer ni toliko kot

*) Primeri s temi besedami Hammerove v „Wiener Literatur-Zeitung“. Aprilheft Nr. 55. 1816. — Otfried Müller-jeve: „Über die Wichtigkeit des Symbolstudiums“. Prolegom. str. 266. — Barth: „altdeutsche Religion“ I. 10. — Ritter: „Vorhalle der Völkergesch.“ str. 33. Pis.

*) F. Kortüm: „Geschichte Griechenlands“. Heidelberg 1854. 3 Bände. Pis.

pregnal sočivje in posebno bob, pa to ni prav, ker ima toliko redivnosti v sebi, in bi ga debela koža vendar ne smela popolnoma ob vse dobro ime pripraviti.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Pri končni ravnavi se godí v bistvenih opravilih skor vse to, kakor se je ravnalo po redu kazenske pravde od leta 1850; zatoženi človek se namreč izprašuje, priče in če je po lastnosti dopernešenega djanja treba, se tudi zvedeni možje zaslišujejo, spisi in povedbe v preiskavi izrečenih reči se beró, in dotične stvari se v spoznavanje predlagajo.

Kadar je kaznovavna reč dovelj pretresena, da se more uterjena rajsodba storiti, se končna obravnava doverši ali sklene. Potem državni pravdnik kratkoma povzame izid (nasledke) dokazovanja, in predloži svoje zadnje in končne nasvete, na ktere potem zatoženec in njegov zagovornik odgovarjata, — in po teh končnih govorih ali razložbah, pri katerih vselej zadnja beseda zatožencu in njegovemu zagovorniku gré, zborna sodnija odstopi brez državnega pravdnika, da rajsodbo stori.

Zatožna ravnava je tedaj bistveno omejena na končno obravnavo; nasveti državnega pravdnika pa ne vežejo nikakor ne preiskovavnega sodnika pri preiskavi, ne razodivnih sodnikov pri obravnavi, razun posameznih posebnih predpisanih primirlejev; zatožencu pa se ima že, ko se mu zatožni sklep razodene, tudi ob enem vediti dati, da ima oblast pri končni obravnavi poslužiti se zagovornika, kterege si smé ali sam izvoliti, ali pa sodnii, pred katero se bode končna obravnava godila, prepustiti, da naj ga ona izbere. Pri težjih primirlejih se mora zatožencu iz službene dolžnosti zagovornik postaviti, če bi se tudi sam zagovornika poslužiti ne hotel. Zatoženi se smé tudi s svojim zagovornikom pogovarjati, da ni nobene sodne osebe v pričo; tudi pregled nekterih spisov, toda pod nadgledstvom, se jima dopuša, in, če želita, se tudi brez plačila prepisi dajejo. Zatožencu ni zabranjeno, se tudi med obravnavo s svojim zagovornikom pogovarjati in obá imata pravico vsaki izpraševani osebi uprašanja staviti potem, ko sta za to od pravdnika dovoljenje dobila.

Končna obravnava je ustna; k nji se smé tudi nekoliko poslušavcev pripušati. Po §. 223 smejo k tem obravnavam priti, kolikor to prostor dopuša, vsi pravosredni konceptni uredniki, v imenike zagovornikov deželnih nadsodnij vzeti zagovorniki, dalje višji upravni uredniki in varnostni organi, katerim je čuvanje javne varnosti ali ohranjenje javnega pokoja in reda izročeno, javni učniki pravoslovnih in državnih znanstev, zadnjič poškodovani in tiste zaupne osebe, za katerih pripušenje zatoženi ali poškodovani posebnó prosí, katerih število pa ne smé, za vsacega izmed njih, več kot 5 znesti, in ki se imajo le takrat pripušati, kadar zborna sodnija nima nobenih pomislikov zoper nje. — Razun teh smé predsednik sodnije po svojem sprevidu odrašenim in dostojnim ljudém možkega spola dovoliti, da k obravnavi pridejo. Če pa zborna sodnija zavolj sramožljivosti itd. skrivno sejo določi, tudi poškodovani in zaupni ljudje, ki so si jih vdeleženci sami izbrali, k obravnavi priti zamorejo. (Dalje sledí.)

Starogodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Zna biti, da je tema nemške besede Rind sanskritski glagol rič, ali ri, rinnen, rieti. Iz indijskega

ri se izpeljuje latinski rivus, slovenska riba, kar prav za prav pomeni vodno — mokro žival*) in je enako indijski besedi matsja, makara, mokara, kar ribo in mokro zaznamova. Gotovo se na Kranskem nekda ves Ribnica ni zvala tako zavoljo rib, temoč zavolje mokre lege, in tako bi nemško Feuchting dober in naraven prestavek bil.

Naj se te izpeljave nikomur smešne ne zdijo. V indo-europejskih jezicah vlada skriven geni in čudapolna enakost. Poglejmo si samo besedo mešča, kar pomeni ovna; meščh pomeni to, kar slovensko mašča, mešča, meščevati, rächen, zürnen. Po slovenski se veli oven, tudi jar, jarec, jarc = mešča, ker jar, jarost pomeni Zorn, Rache, zato imena Jaroslav = Lutomar. In gotova nemška Widder ima iskati koreniko v besedi wider, widrig.

Voda se tudi v sanskritu veli vana, celtiški bona, staroslovenski bania = kopela, baniti se, kopati se, torej zravenpomen, kakor smo vidili v indijski besedi niv = teči, latinsko navo = plavati. Iz indijskega vana in staroslavenskega bana je postala česka banička, ein Wassergefäss, slovenski vodrica, dalmatinski lodrica (v = l) nemški Wanne, primeri vđog, in hydria. Iz bana se izpeljuje poljski džban, horvatski čban; dž in č se je privisilo, kakor to vidimo v besedah nidus, Nest in gnjezdo. Že sanskritski jezik rad na početku sprejema glasnike, n. pr.: am in kam = amare itd. Indijska beseda vana je mati semitiškega bonar = bunar, zato imena kraj vode Mure Bonovci, Bončani, Bunčani = Vapače, Dörfer am Wasser.

Ker ap, kāsara, ukš, dru, verš, udan — poznamljenja za vodo — so stvarile pomene apen, kāsara, ukšan, derma, verša, ude, to je, japa, Ochs, terma, je tedaj celó dosledno, da tudi beseda indijska vana, staroslovenska bania, bana daja tema za bika, vola. V indiskem jeziku nisem dosihmal našel še poznamljenja za bika, izpeljanega iz besede vana, al v jeziku starih Panoncev se je bivol velel, kakor Plini terdi, bonas!

Čujmo Plinija: „Tradunt in Panonia feram, quae Bonasus vocatur, equina juba, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut non sit utilia pugnae, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum, interdum et tria jugerum longitudine, cujus contactus sequentes ut ignis aliquis amburat. Zavoljo končnice as primeri slovenske besede jerbas in lastne imena slovenske Beras, Terbas itd. (Dalje sledí.)

Slovstvine reči.

Od glagolov doveršivnih.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

Ti glagoli so tedaj spake, doveršivni (kakor je povedal že gosp. C—e) po podobi, — nedoveršivni pa po pomenu, zato ker poprašujemo ž njimi tudi: kaj se godí? kako se zaderží? kaj zasluži tak človek? koliko to iznese? itd. Poprašujemo pa v pravem sed. č. le z glagoli nedoverš. Noben terd Slovenec ne bo rekel: „komu to pošlješ?“ „zakaj ga povabiš?“ „koga priporočiš?“ itd. Vsak vidi menda iz tega, kako se ločijo zastran rabe une spake od glagolov: pošljem, povabim, priporočim se itd. Le-té rabimo po krivem z doveršivno obliko le v določnem naklonu pravega sedanjega časa zlasti v 1. osebi, ne tako močno v 2. in 3., poprašujemo in odgovarjamo pa s pravo obliko (nedoverš.); une pa tudi na vprašanje: „kaj delaš? kaj se

*) Vse temata sanskritske so iz Boppa in Eichhoffa vzete, kjer se zamorejo pogledati. Pis.

in še velja za podobo čistosti, — to se ni moglo zjediniti z zapopadkom te zvezde. Lise v luni so celó tako velike, da jih vsak lahko s prostimi očmi vidi, v resnici so pa hribi, ki bi jih tudi pred znajdbo daljnogleda nobeden ne bil spoznal.

„Saj jih tudi mi nismo vidili, ki smo skoz daljnogled luno ogledovali, le toliko smo mogli razločiti, da imajo tla v luni veliko jam in kupov.“

Saj ste še prav vidili. Jame pa in kupi, ki jih 50.000 milj deleč vidimo, morajo vendar nekaj več biti kakor dva komolca. Take velike kupe parsti in skalovja pa mi hribe imenujemo.

„Ali je luna tako deleč od nas?“

Merjava je pokazala, da je. Saj ti resnici se ne bote ustavljali, ki jo je že Tih Brahe spoznal. Mož vam sam tukaj roko podá, poprimite se in lahko si bote po skušnjah in dokazih na pravo pot pomagali; saj vam ne bo treba druge palice kakor zdrave človeške brihtnosti. Naj višje gore se naj dalje vidijo po zemlji. Ako od deleč verh hriba, turna ali pa jadra zagledamo, moramo soditi, da je verh visoko nad ravnino ali pa nad morjem. Hrib, ki ga 20 milj deleč vidimo, mora koli precej visok biti. Od lune se pa vé, da jo ljudje, ki so po 2500 milj saksebi, ravno tako vidijo na enem kot na drugem kraju. Luna mora tedaj več tisuč milj nad zemljo po zraku plavati. Sicer s primerjanjem samo mi nikoli ne dosežemo prave oddaljenosti, pa za našo reč je dosti, da vidimo kako vsakteri more zapopasti, da je luna veliko dalje od nas in tudi veliko več svet kakor si jo ljudstvo misli, ki zvezdogledom ne verjame. Ravno tako si lahko bolji zapopadek od lune zadobite, če premislite, da se nam zmiraj enako velika vidi, naj bo nad glavo ali pa deleč od nas tam nad sivimi hribi, ko se že našemu pogledu odteguje.

„Zdaj si pa jel bolj pametne praviti, da ti vendar more človek kaj verjeti.“

Kaj ne, ko bi vas vraže ne zadrževale, bi mi koj prav dali?

„Kajše, slišim vas odgovarjati, kaj tacega verjeti, bi morali prav oslepeti; dokler pa sami z lastnimi očmi vidimo, da se obnebje obrača in zemlja stoji, nas ne boš z nobeno zvijačo preslepil, da temu ni tako.“

Kakor vidim, ne manjka veliko, da bote rekli: mi moramo svojim očem v čast celó zdravo pamet zastaviti in si kako puhlo bučo sposoditi?

Po vašem bi morale tedaj reči, ki se majhne vidijo majhne biti. Po tem bi pa morali misliti, da stvari med našo poljo narašajo, ker so tako visoke, ko pred nje stopimo. Mi bi morali misliti, da je drevored na drugem koncu zmiraj ožji, da se hiše po ulicah toliko bolj približujejo, kolikor dalje odidemo in nam tje pridšim tako rekoč s poti bežé. Rekli bote, da nam take zmote oči same popravljajo. Tedaj vendar previdite, da se oči tudi motijo, in to bote toliko bolj previdili, kolikor zvestejši me na dalje poslušate. Postavimo, da se peljete po železnici skozi smerečeje in vidite kako hitro se drevo za drevesom suče, kakor da bi pri ti priči v lesu vse plesalo. Ali je vam kterikrat v glavo padlo, kaj takega misliti? Ko ste se vozili po reki, se je vam zdelo, da bregovi, in na bregovih stoječe hiše in drevesa tje leté, od kodar se vi peljete. Ali so tudi te reči same na sebi, kakoršne se nam vidijo? ali morebiti tudi mi z ladjo na vodi stojimo na enem mestu, bregovi se pa pred našimi očmi sprehajajo?!

„V ti reči naj se pa raji zvezdogledi podučiti dajo. Oči pričajo, česar vidijo, in tako mora biti.“

Terdovratni glas, ki ste ga s hrupom zagnali, kaže, da vam že za živo kožo gré. Vidim, da se bo treba še po bolj prepričavnih rečéh ozreti, če vam hočem dokazati, kako napčne so vaše misli. Kako pa če

se dva popotnika srečata ter eden kot drugi terdí, da luna ž njim gré? Kteri ima prav? Z obema, veste, da na enkrat ne more iti. Iz tega lahko previdite, da so ju oči za nos vodile! (Dalje sledí.)

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Ko je obravnava dokončana, sodijo sodniki. Oni pa ne razsojujejo po svojolastnem prepričanju (kakor po postavi leta 1850), ampak po pravnih dokazih, kateri imajo natanko prevdarjeni biti. Samo tisto, kar je pravno (ali po pravih pravice) dokazano, smé v pretehtovanju za resnično veljati. Pravna moč dokazov se pa mora presojevati po posebnih predpisanih odločbah (§. 261.—282. Postava tedaj določuje posebne verste pravnih dokazov, po katerih se more kaj pravno dokazati. Vendar pa ni sodnikova dolžnost, če so tudi vsi pogoji spolnjeni, ki so po odločbah postave za to ali uno versto dokazov potrebni, da bi mogel zatoženega za krivca (krivega) obsoditi, ako se, pretehtavši natanko vse okolšine, ni mogel prepričati, da je res kriv, in mu je zastran tega še kaka dvomba ostala nasprotnih vzrokov, ktere pa mora natanko v razsodbi povedati.

Po dokončani obravnavi in po pretehtanju pravnih dokazov se stori „kazenska sodba“, to je, sodba, v kateri se kazen ali štrafinga določi, če je zoper zatoženca pravno dokazano, da je kriv kaznjivega djanja. Če pa krivda sicer ni pravno dokazana, pa vendar niso vse zoper zatoženega govoreče sumnje popolnoma overžene, se stori sodba: „da je zatoženi odvezan zatožbe, ker ni dovelj dokazov“.

Če so pa vse osumbe popolnoma vničene, — ali če djanje, kterege je obdolženec kriv, ni tisto hudo delstvo ali tisti pregrešek, zavoljo kterege je bil zatožen, — ali pa če je zatoženi takošen, da se mu njegovo delo nemore v krivdo (krivico) šteti, ima sodba se tako glasiti: „da je oprosteno kaznjivega djanja, kterege so ga dolžili, in nedolžen spoznan“. V posebnih primirlejih se pa tudi končna obravnava brez sodbe, s popustnim sklepom, reši.

Prec po tem, ko je razsodba storjena, jo predsednik pred zbrano sodnijo in vpričo zatoženca s kratko razložbo razsodbenih nagiblejev na znanje dá.

Po kazenski pravdi od leta 1850 je pa sodnija, ako so bili sodniki po lastni vesti prepričani, da je zatoženc kaznjivo djanje dopernesel, sodbo izgovarjala: „da je kriv“; ako pa niso bili prepričani, se je sodba glasila: „da ni kriv“ (ali da je nedolžen).

Zoper vsako presojo, ki jo je zborna sodnija čez končno obravnavo storila, smé deržavni pravdnik in privatni tožnik ali zatoženi, njegov zakonski družé, njegova žlahta v navgorni in navdolni versti pa tudi varh, celó zoper njegovo voljo in tudi po njegovi smerti, in poškodovavec ali njega dediči deželno nadsodnijo za presojo prositi, če imenovane osebe vzrok te prošnje dokazati zamorejo, kateri mora biti ali pregrešek v obliki obravnave (formi) ali pa v zapopadku razsodbe. Nadsodnija zamore poprejšnjo razsodbo in ravnavo ali razveljaviti ali premeniti, postavne kazni zavolj posebnih vzrokov olajšati, in iz službene dolžnosti najvišji sodni zastran izrednega zljajšanja predložiti. Zoper tiste razsodbe deželne nadsodnije, s kterimi je bila razsodba pervega sodnika poterjena, pa ne more nikdo za presojo prositi, in zoper razsodbe najvišje sodnije ni v nikakem primirleju dopušeno, se na kako drugo oblast obrača.

Vsako kazensko razsodbo ima tista kazenska sod-

nija, in sicer pravilno nemudoma po tem izveršiti, ko je sodba pravno moč zadobila; smertne sodbe pa se izpolnujejo zajutra družega dne po tistem dnevu, kterega je bilo obsojenemu razodeto, da se bo kazni na njem spolnila, ker ni bil pomilosten. (Dalje sledi.)

Starogodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Že v spisu „o Noriku in Noreji“ smo rekli, da ime mesta Vindobona to pomenja kar Juvav — Juvavum (od indiškega juvan, latinski juvenis, juvenecus, slovenski juvenec, juvenak, juvenoh, okrajšano junec, junak, junoh¹⁾), Viscelae — Bišče — Bisele, Upele (od ap, zato litvanski uppis reka, Stiriata (Steyer v Stodru od stado), Iuena, Teurnia Murium itd., in beseda bonas nas v resnici tega poterdjuje. Zna tedaj Vindobona pomeniti Vindorum Taurunum, pa tudi Vindorum aquae; slednje se mi dozdeva verjetniše, ker pri nekterih pisateljih se tudi veli Vindomana in Vindomina. Mi pa v sanskritu pomenja teči, mina se veli riba, slovenski mén. Ali zakaj se mesto to dnešnji den pri Jugoslovanih veli Beč? Tudi Beč pomenja to, kar bona, mana, mina — vodo, in je po duhu jezika ravno tako stvarjena beseda kakor bana, bona, bunar, bonas, banička, ap in apen, ukš in ukšan, verš in verša²⁾, uda in ude, kāsara in kasara. Beseda beč je kadaj pomenila vodo, ker bék, česki beyk pomenja symbol vode. Zato še pričuje staroslovenska beseda bečva, ktere pomenek je gotovo iz prvega bil Wassergefäss, in šo le pozneje je pomen lagena, jagvič, dobila.

Znamenito je, kar visokoučeni Sell v svojih bukvah „Mythrasgeheimnisse“ (str. 319) piše, da namreč sedanji prebivavci okolice starega Carnunta pripovedujejo, da tam je nekdanje veliko mesto Troja stalo. Tako pripoved imajo prebivavci okolice brežke, in vas Tërne še opominja na Trojo — Quadratum, pa da se blizu Beča nahaja, to je znamenita čudna reč. Carnuntum se veli pri Ptolomeji Karnus, in še imamo na Koroškem goro in srenjo, ktera se veli Karnus, Kernus, ponemčeno Gurniz od kar, ker, novoslovenski čer, der Felsen. Shiva ima priime Parvati, der Felsengebörne, to je, Karant, Karat, Korant, Kurent³⁾, in njegov symbol je tor, tur, ni torej nemogoče, da je ta pravica prestari spomin na

¹⁾ Poprej smo besedo juv izpeljevali iz ul, ker nam še sanskritska juvan ni znana bila. Kjer bodo čitatelji za pazili, da od prvešnjih izpeljav odstopamo, naj nikakor ne mislijo, da smo nedosledni, marveč da resnico ljubimo. V mnogih rečeh so nas mojstri zapeljali, v dosta rečeh smo jo sami zabredli — vendar nikjer ne v bistvenih. Marljivo učenje nam razjasnuje sedaj, kar nam je bilo še pred dvema letoma temno. Pis.

²⁾ Tretji letni čas so stari Indi imenovali Varša ali Verša, kakor William Jones, ali pa Bekha, kakor Aien Achery piše. Bil je čas deževja. Ker pa Varša ali Verša pomeni dež — vodo in bika, tedaj tudi bekha ne samo deževje — vodo, temoč tudi beyka — bika — buka pomeni, in tako sopet v Indii, kjer se bakhena ali bekkena tudi veli bečva, bočka — buča in po Anquetetilu du Perrona bhak, bik, sorodnost nahajamo s pomenom beče, boče — vode in beyka, boča, buka. Pis.

³⁾ Rodovine Karat, Korant in Kurent še živijo na Slovenskem. Ako Linhart Kurenta ima za božanstvo razujzdanosti — zapravljivosti — der Schwelgerei, se ta lastnost nima iz imena izpeljevati, temoč iz reči. Karant, Karat, Korant, Kurent pomeni der Felsengebörne, in je priime Shivata, kteri kot Devanishije imel takošno častje, kakošno gerški Dionysos — orgie, phaleorgie. Pis.

torovo častje Karanta, Koranta v Karnusu — Karnuntu. V Annal. Franc. Fuld. okoli leta 805 se slednjikrat tega mesta omenja. Veli se tam, da je Karl veliki, kteri je v Beču cerkev v čast svetemu Petru posvetiti dal na mestu starega Karnusa (Karnunta) drugo v čast sv. Petronilli postaviti dal, in torej se je zval ta kraj ad sanctam Petronillam, dnešnji den Petronell. Prečudne zaveze imen Karnus, Karnunt in sv. Petronilla! (od petra = kar, ker, čer.) (Dalje sledi.)

Slovstvine reči.

Od glagolov doveršivnih.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

Ker pa Slovenec (ako se djanje tudi malo poprej izverši, kot mu je moč izprašati, ali če se je celó malo poprej izveršilo kot je začel vprašati) ne popraša z glagolom doveršivnim, ampak z nedoveršivnim; zakaj ne bi smel od takega djanja, ko se ravno verši (če tudi dolgo ne) po staroslovenski govoriti tudi nevprašaje z glagolom nedoveršivnim? Vemo tudi, da odgovarja Slovenec na vpr.: „kaj delaš?“ — prav: „priporočam mu brata svojega“, dasi je rekel priporočaje koga, „priporočim“. Zakaj ne bi govorili prav, če nas nihče ne vpraša? — Ako bi veljala čudna misel od „dám“ v opombi gosp. pisatelja na 302. str. Novic, vsi glagoli naši ne le veršivni, ampak tudi doverš. bi morali iti rakom žvižgat, ako nam pripovedujejo enkratno (hipno) djanje, pa so na mero dalji od „dam“, „dá“. „Dám“ ne bi bil pa spet za petje; zakaj včasih je treba zlog tako dolgo vleči (péti), da našteje človek: 1, 2, 3, 4 ... To je pa več kot hip, posebno če se mora počasi šteti. — Ne morem si drugzega misliti, kot da so premotili slavnega našega Kopitarja v slovnici le tisti krivo rabljeni glagoli doveršivni *).

Le pomislimo, saj govorimo v pravem sed. č. še dan današnji prav po staroslovenski z mnogimi nedoverš. glag., da si je djanje enkratno; pri „prosim“, „ich bitte“ in „ich er-suche“ (ne: zaprosim) malo vode; vprašam „ich frage“ in „ich befrage dich“ (ne: zavprašam ali poprašam te; vprašam, ne iz „v“ pa „prašam“, ampak iz starosl.: „vprosim“ (dov.), fragen, „vprašam“ (nedov.), prim.: rogare, interrogare; „v“ je odpadal pozneje, posebno v sostavi: zakaj si to storil; „pravim vam, velim vam, da iz te moke ne bo kruha“; terdi Slovenec veli: to kaže (ne: pokaže, kakor smo že večkrat brali), da bo jutri dež; vsaj po Kranjskem ne govori ljudstvo: „ta priča reče ali celó izreče (sagt aus)“, ampak: „ta priča pravi, veli, da je bil J. J. včeraj res domá“; pravo čisto resnico govorim (ne: izgovorim (ich sage die pure Wahrheit aus), svetujem ti, ich rathe dir (jetzt, einmal), ich ertheile dir einen Rath, umem, ich verstehe, begreife (primeri „za-stopim“ iz „ver-stehen“) itd. itd.

Če govorimo tedaj: „prosim te malo vode, prosim vas, posodite nam svojo sekiro“; — zakaj ne bi bilo prav: vabim te na gostje, — priporocam se vam itd. Ako bi veljala misel zastran „vabim“ pa „povabim“ (v 75.—76. listu Nov.), ne bi smel Slovenec, kedar česa prosi, nikoli reči prosim, ampak, ali: „zaprosim“, ali bi pa moral brez besede „prosim“ le moledvati: „slišite, posodite posodite nam svojo sekiro“, naša se nam je poterla“ itd. — Da pa ves svet slovenski, kedar je taka: govori: „prosim“ ali pa „molim“

*) Kopitar je naštel posameznih glagolov doveršivnih veliko, v celem stavku pa le enega, ki se pa vjema popolnoma z mojo mislijo, kar bomo vidili na posled. Pis.

(13. t. m.) pšenice 7 fl. 36 kr., reží 4 fl. 5 kr. do 4 fl. 43 kr., — v Parizu na Francoskem (11. t. m.) pšenice 5 fl. 54 kr. do 6 fl. 39 kr., reží 3 fl. 59 kr. do 4 fl. 3 kr., — v Londonu na Angleškem (13. t. m.) pšenice 6 fl. 47 kr. do 7 fl. 50 kr. — V našem cesarstvu je bilo žito v prvi polovici tega mesca naj bolji kup v Sibinju (Hermanstadt) na Erdeljskem, kjer je veljala pšenica 4 fl. 48 kr., rež 2 fl. 54 kr., oves 1 fl. 48 kr., turšica 2 fl. 56 kr., — naj dražja je bila pšenica v Salzburgu, kjer je veljala 9 fl. 1 kr., naj dražja rež v Bocnu na Tiroljskem po 6 fl. 58 kr., naj dražji oves v Lvovu v Galiciji po 3 fl. 37 kr., naj dražja turšica v Bocnu po 5 fl. 18 kr.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Pravdo zavolj prestopkov oskerbujejo okrajne uradnije (kantonske gosposke) kot okrajne sodnije, in jo ravnajo po predpisih v XX. poglavju danih. Ravnava zavolj prestopkov je, kar je mogoče, okrajšana, in obsega le pozvedbo tistih bistvenih okoljšin, na ktere se opira razsodba, torej ni treba ne pravega (formalnega) preiskovanja, ne zatožnega sklepa. Sodnik odločivši ustmeno obravnavo pokliče obdolženca, priče in zvedence kakor tudi poškodovanega, in sme tudi poslušavce (vendar le osebe v 2. odstavku §. 223 imenovane) pripušati. Zaštran pravne moči dokazov pri prestopkih so posebni predpisi dani, po katerih ni treba za previzanje toliko dokazov kakor pri hudodelstvih in pregreških. Razsodbo mora sodnik praviloma prec po obravnavi storiti in oznaniti; če se pa sodba ne more pri ti priči skleniti, se mora saj v treh dnevih storiti, in se po tem le pisмено vročuje. Zoper razsodbo okrajnih sodnij o prestopkih se sme tudi prošnja za presojo nadsodnij predložiti.

To so bistvene določbe novega reda kazenske pravde ob kratkem razložene. Njih vredba se opira na postavo pravično, človečno, primerjeno duhu časa in različnim stopnjam omike, na kateri se dan današnji znajdejo mnogoverstni narodi avstrijskega cesarstva.

Zraven teh vesoljnih pravil kazenske ravnave je višja postavodaja pri osnovanji te postave naj bolj pravico pred očmi imela, to je, obsodi naj se vselej le taki, ki je zares kriv, — nedolžni pa, ako tega tudi sam ne terja, naj se iz službine dolžnosti, kakor hitro je mogoče, reši vsakega zlega in vsake nadležbe, — kdor pa je kakega početja sumljiv ostal, to je, da ni gotovo dokazano, da je kriv, tak naj se sicer ne kaznuje, vendar naj svet zvé, da ni popolnoma brez madeža rokam pravice odšel.

Zraven tega skozi in skozi stanovitnega pravila, da naj se vsakemu pravica skazuje, pa se je pri osnovi te nove postave tudi skerbelo, da naj se, kar naj bolj moč, povsod človečno (human) ravna. To je očitno iz mnogih zaukazov, ki so vradnijam dane, posebno pa iz tistega zaukaza, da imajo dotične vradnije iz službine dolžnosti skerbeti, da se zatoženim zagovornik daje, in da deržavni pravdnik, ako se mu razsodba zoperstavna dozdeva, ima oblast, prositi za presojo pri višji sodnij tudi takrat, ako bi imela presoja na dobro priti zatožencu.

Poslednjič se mora ti novi postavi še tudi to v hvalo rêči, da veleva vse le bolj na kratko obravnavati, opuštati mnogotere dolgočasne ravnila, in da tudi v pismih ima vladati jasnost, določnost in popolnost.

(Konec sledí.)

Starozgodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Še bolj se pa bomo čudili prebiraje sledeči rimski napis: S. D. M. SAVINIVS. Valentinus. Mil. Leg. X. Gem. Opt. Vix. ann. XXX. mil. ann. XIII. natus Carnunto itd. (glej Gruter MXXXII. 2.)

Tukaj nahajamo ime rojenega Karnuščana, ktero je spet čistoslovensko, namreč Savinius — Savinšek. Kako to? Tako le:

Besede, ktere izrazujejo pomene rasti, roditi (zeugen, erzeugen) pomenajajo tudi vodo kakor prvo snovo roditve, in bika, kakor njeno znamenje. Postavimo: shvi, rasti, roditi, shavas, rojeno, das Erzeugniss, shavu, sevu, sebu, der Buckelochs, in shava po Benferju (Glossar. sub voce shava), voda, poslovaški savec, savka po Kollaru (v Starotalii) bik, krava. Zato poleg Vitjan in Terbetinc nahajamo vas Savci.

Karnuškega Savinia — Savinška oče je bil torej častitelj Karantovega savca — tora, zato je sinu ime dal Savin.

Dalje pomenja v indiškem jeziku sham comiscere, zato Soma, der Mond, in pa Mondstier, kteremu se stari že rodivno moč pripisovali; odtod izvira slovenski samec in samica, Mann und Weib, prav za prav genitor, genitrix, ne pa solus, sola, in štajersko-slovenski glagol somoriti, kar se od bika pravi, kadar po plemenu gré *). Tudi pri Gerkih se je zval mesec βοῦς vol, in mladi mesec μόσχος tele (glej: Proclus ad Hesiod. str. 168.)

Rodivno moč pa tudi ima solnce, indiški sūnis in sūrya, zato so že indiški slovničarji te besedi izpeljevali iz glagolov su in sur, kar pomenja roditi erzeugen **). Primeri z indiškimi sur slovenski zor, zoriti, zora.

Zavoljo rodivne moči se tedaj veli krava kamduha tudi surabhi, slovenski sora, sura; tedaj imamo v imenu reke Sora, Sura, spet nov dokaz, da še živé stare imena, in da je narod zvest ostal starim poročilom, ker stare imena verno ohranjuje. Sur pomenja roditi, zato se v indiškem basnoslovju boginja vina veli Suradeva, iz dosta znanega vzroka. —

Kdor je pa v stanu roditi, ta je mož, gospod, zato spet nahajamo enake poznamljenja za pomene bik, solnce in gospod, na priliko: ršabha taurus in princeps, usra, bik, usrijâ krava, in usra, solnčni žar, dalje shur — zeugen, in shur, dominus, ina, solnce in gospod; primeri še hebrejsko sor, vol, in sur principem esse, semitiško bâl, bêt, sol in dominus. V starodavnih časih so le takega pripušali za pričo, kateri je imel rodivno moč, zato enake poznamljenja testiculi in testes, slovenski pričâ, od „pričam“, in to od „čam, čati“, počatek, ne pa od pričâ, kakor so nekteri mislili. Tudi besedi „pričati“ enaka beseda „svedočiti“ (na rimskih kamnih Svaduccia Antestia) in svadučiti ima svoj tema v indiškem shvi. Černi bik se v indiškem veli Muri; tako je tudi slovenski. Shiva je imel tri bika: Nundi ali Mundi, slovenski Munda, in ta je bil plavec, Muri černka, in pa Darma belca. Znabiti, da še za tega voljo Pohore fora: „Stuja belc, plave, muri!“ (Dalje sledí.)

*) Lastne imena na noriškimi rimskih kamnih Sammus pomenjajo torej, kar Samo, Samovit, Semovit, to kar Derva in Torinus, ktero se tudi na štajerskih kamnih najde. Torini še živijo v celski okolici.

***) Glej: Unad II. 25. Vedaiški pesniki (Vedadichter) imenujejo solnce pogostoma rodico, die Erzeugerin. Pis.

silo veliko. Eno posebno debelo so raztelesili in našli v nji 16 mladih! Ker imajo dvakrat na leto mlade, se ni čuditi, da se ta žival tako silno zaredí.

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Konec.)

Po ti razlagi imamo še povedati: kolikšno veljavo ima sedaj v kazenskih pravnih domači jezik, ki se govori v mnogoverstnih deželah avstrijskega cesarstva.

Lastnost kaznivega dejanja pozveduje preiskavni sodnik posebno iz zaslúbe prič in vsih tistih oseb, ki vejo o tem kaj povedati. Pred izpraševanjem mora preiskavni sodnik prič opominjati, da naj zastran vsih okoljšin, o katerih bode vprašana, po svoji naj bolji vednosti in vésti čisto resnico govori, naj ničesar ne zamolčí, in svojo povedbo tako stori, da jo bo mogla s prisego potrditi, kadar bi treba bilo.

Če tedaj kaka priča ne zna sodniškega jezika, se smé ona (po §. 123.) samo takrat brez tolmača izpraševati, kadar preiskavni sodnik in pa zapisovavec dovolj znata tisti jezik, ktereга priča govori. V tem primerku se mora spisom vselej priložiti poverjen prepis zapisnika v sodnem jeziku. Sicer pa se mora k izpraševanju poklicati zaprisežen tolmač, in vsako vprašanje in vsak odgovor se mora v tistem jeziku, v katerem se priča izprašuje, kakor tudi v prestavi na sodni jezik, v zapisnik postavljati.

Iz te jasne postave, ki jo veleva §. 123 se očitno vidi, da povedbe vsake priče, ki ne razume sodnega jezika, se morajo vsakikrat v tistem jeziku zapisovati, ki ga priča govori, in tudi v tem jeziku se ji mora nazadnje zapisnik prebirati, ker potem še le se more od nje terjati, da bo prisegla na svoje lastne besede, ako bi treba bilo.

Neobhodna potreba pa tudi pravica terja to postavo v našem cesarstvu, kjer se več jezikov govori; zakaj le tedaj, ko se ta postava natanko spolnuje, si zamore vsaka priča svesta biti, da je sodnik vse tako razumel, kakor je ona govorila, in da je ravno tako tudi vse v zapisniku zapisano; pa tudi sodnikom je to na dobro, zlasti takrat, ko se pri končni obravnavi povedbe prič iz zapisnika prebirajo, ker sodniki imajo sedaj gotovo izvirno poročstvo za presodbo pričnih povedb.

Za terdno se tedaj smemo zanašati, da se bo jasna in modra beseda veličastnega vladarja povsod zvesto spolnovala, ker, če bi se ne, bi ne bilo to pravično, in bi bila tudi bistvena napčnost v obliki kazenske pravde (Formgebrechen), zoper katero se more, kakor smo gori rekli, pritožba položiti višji deželni sodni. Opustivši tedaj naštevaje postavnih nasledkov, ki izvirajo iz tega, ako bi se ta predpisana oblika v nemar pušala, omenjamo le še to, da taki zapisnik, ki je bil narejen od preiskavnege sodnika ali zapisovavca, kateri ne razume jezika priče, in v ktereга se ni zapisalo vse v tistem jeziku, ki ga je priča govorila, ne velja (po §. 276) za dokazno pismo, ampak le za spričevalo po §. 277, katero spričevalo k večem, ako se preiskavni sodnik kot priča zaslišuje, po §. 140. oddelk 4. kaz. pr. za pravni vzrok sumnje zoper obtoženca velja. To jasno izvira tudi iz §. 258—260 novega reda kaz. pr., po katerem smé sodnik le tisto za resnično imeti, kar je po pozitivnih dokaznih predpisih pravno dokazano. To pa ni bilo po redu kaz. pravde od leta 1850, ker po tisti postavi ni bil sodnik na taki dokazni predpis vezan, ampak po §. 287 le na svojo notrajno prepričanje.

Iz vsega tega se tedaj očitno vidi, da je po postavitvi slovenski jezik deloma vpeljan v ces.

uradnije, in da tedaj tisti ugovori, ki so pred nekimi leti veljali: „da to ne more biti“, so zgubili vso veljavo. Nekdaj — se vé da — to mogoče ni bilo, ker je bil jezik zanemarjen in ga nihče obdeloval ni v višjih vednostih. Zdaj pa, ko se leto za letom na višjo stopnjo povzdiguje, ko se pišejo v njem, kakor v vsakem drugem jeziku, vse znanosti in vede, ko je ustanovljena terminologija pravoslovno-politična, ko se vse postave razglasujejo tudi v domačem jeziku, ko je vpeljan v šole — zdaj gré vse lahko spod rok tacemu, ki se je učil slovenski, kakor se je moral učiti nemški, laški ali kateri koli drugi jezik.

Starozgodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Imena rek: Sava, Drava, Sura, Mura torej pomenjajo eno; perve dve bika in vodo, sledoje dve pa samo kravo ali pa bika. Ker pa v bogatem sanskritskem jeziku, vse, kar gibanje pomenja, tudi pomenja vodo, tedaj gotovo reka Anasus, Anisus, dnešnja Enns ima v glagolu an „bewegen“ svojo razlago in ima sorodno reko v moravski Hani, ktere stanovniki se velijo Hanaki. Znamenita je spet ta okoljščina, da v doljnem Štajeru v okolici svetotrojiški, kjer se več potočičev nahaja, so tri vesi, perve se veli varjanska, verjanska (sansk. var, voda, odtod varč, verč, Wasserkrug, latinsk. urceus, — Verže, terg kraj vode Mure) — druga Vanetina (od vana, bana = voda, zato imena vesi kraj reke Mure v sosesčini Veržej Bončani, Bunčani, primeri bunar = studenec, kar je indoeuropejsko ne pa samo semitiško) — tretja, ktera se sedaj veli gornje Verjane, se je velela Hana še pred sto leti, kakor urbarske pisma pričajo, zato se dnešnji den v nemških kanclijah te srenji velite Oberhanau in Unterhanau, gornje in spodnje Verjane *).

Ne sme se nam čudno zdeti, ako vidimo, da so stari rekam davali imena bikov. V obeh stvaréh — v vodi in biku so čislali dobrotljivo rodívno moč, zato so obé ozko združili. Saj ni živali koristniše človeku, kakor je bik in vol. S to živaljo se je začelo poljedelstvo, ktero je bilo začetek izobraženosti in gradjanskega reda v starem svetu. Bik tudi ima astronomiško važnost, ker s to podobo Zodiaka se je praznovalo mladoletje z vsimi svojimi dobrotami in odperlo novo leto. Saj so se naši predstariši sami zvali Stirčani (Stiriates na tabulah Pajtingerjevih), Turolci, Torščani, ktere so Nemci latinizirali v Tauriske.

In če bi ravno kritiško jezikoslovje nam dokazalo, da Taurisci pomenja prebivavce gór — tor, nam vendar nemore nobeden učen mož dokazati, da bi beseda tauro bila izključivo celtiška. Visokoučeni Barth pravi, da poznamljanje „taurus“ v pomenu gora in bik se vleče iz prednje Azije skoz celo Evropo, in že v Azii nahajamo Iran (Flachland, ira = zemlja) in Turan (Gebirgsland). Naj nam dokažejo jezikoslovci, če morejo, da besede Sava, Drava, Sura, Mura v tih pomenih tudi keltiški jezik pozna!

Zraven reke Save, Drave in Mure se velijo Savina, Dravina, Murica. Ne verjamem, da bi bile te

*) Da tudi indiška beseda varaha Eber, ber, berman, berun, beras, latinski verres, aper, ima koreniko v glagolu var flissen, ne pa v var, ringen, kämpfen, kakor Eichhoff misli, poterdjuje latinski aper in slovenski morjeseč. To izpeljevanje tudi podpirajo mitologični temelji. Iz var se izpeljuje slov. bara, palus, in Plini imenuje otok v Panonii Metubaris, to je, Medjubare. Pis.